

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

/ M.B. Lebedeva // Teacher education in the CIS countries: current issues, concepts, theories and practice: materials of the International. scientific-practical. conf. (25-26 oct. 2012, St Petersburg). – SPb.: FGNU IPOOV RAO, 2012. – S. 279-286. (in Russian)

5. Zeer E.F. Psychology of professional self-determination in an early youth: manuals / E.F. Zeer, O.A. Rudei. – M.: Izd-vo Moskovskogo psihologo-sotsialnogo institute; Voronezh: MODEK, 2008. – 256 s. (in Russian)

6. Varkovetskaia G.N. Scientific basis of the content of training without the basic teacher education /G.N. Varkovetskaia, L.A. Ditiatkina // Chelovek i obrazovanie. – 2013. – № 3 (36). – S. 49-53. (in Russian)

7. Karpov V.V. Psycho-pedagogical foundations of a multi-stage training at the university: author. dis. ... dr. ped. sciences: 13.00.01. – SPb.: SPbGU, 1992. – 36 s. (in Russian)

8. Leh A.S. Lessons learned from service learning and reverse mentoring in faculty development: a case study in technology training / Amy S. Leh // Journal of Technology and Teacher Education. – 2005. – Vol. 13. – №1. – P. 25-30. (In English)

УДК 37.011.3-051: 159.923: 37.018.46

Сігасва Лариса Євгенівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри управління та моніторингу якості освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

E-mail: sigaevale@mail.ru

Білобровко Т.І. – кандидат філософських наук, доцент кафедри управління та моніторингу якості освіти, завідувач відділенням післядипломної освіти ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

E-mail: andragogika@ukr.net

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано проблему професійного розвитку особистості вчителя в системі післядипломної освіти. Акцентовано увагу на компетенціях сучасного педагога, обґрунтовано актуальність післядипломної педагогічної освіти, яка покликана сприяти його всебічному особистісному, професійному розвитку.

Ключові слова: особистість, розвиток, післядипломна педагогічна освіта, компетентність.

У сучасних соціально-економічних умовах актуальності набула безперервна освіта, яка має супроводжувати людину протягом усього її життя. У цьому процесі традиційно окремо розглядають систему загальної та професійної освіти. Система професійної освіти, як відомо, охоплює такі підсистеми: допрофесійну, трудову підготовку школярів, початкову, середню, вищу професійну підготовку молоді, а також післядипломну освіту фахівців. Післядипломна освіта створює умови для постійного

розвитку компетентності педагогів. Завдяки цьому долається розрив між здобутою професійною підготовкою вчителів у вищому навчальному закладі та новими вимогами, що висуває розвиток науки, техніки, економіки, суспільства.

Багатоаспектність функцій і завдань післядипломної освіти, що реалізуються відповідними навчальними закладами, актуалізують необхідність визначення концептуальних основ неперервного професійного зростання громадян, постійного оновлення напрямів, змісту і форм навчання відповідно до потреб економічного та соціального розвитку України, становлення демократичного суспільства. Принциповою основою для подальшого розвитку системи роботи з учителями і підвищення їх функціональної компетентності стала концепція безперервної освіти, сформульована на початку 90-х рр. ХХ ст. Концепція післядипломної освіти визначає цілі та завдання у справі розвитку професіоналізму кадрового потенціалу, вдосконалення функціонування загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для професійної діяльності у різних галузях економіки, державного управління, місцевого самоврядування і таке інше.

У статті маємо проаналізувати післядипломну освіту як гнучку систему, яка сприяє розвитку особистості вчителя, а також задоволенню його індивідуальних потреб у особистісному та професійному зростанні.

За допомогою післядипломної освіти здійснюється забезпечення потреб держави в кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції, впроваджувати у виробництво новітні технології, сприяти подальшому соціально-економічному розвитку суспільства. Вирішення складних завдань економічної, суспільно-політичної, соціальної і культурної розбудови країни можливе лише за умови створення ефективно функціонуючої системи безперервної освіти, важливою складовою якої виступає післядипломна освіта. Післядипломну освіту можна розглядати як постійно діючу ланку в національній системі безперервної освіти, яка сприяє розвитку особистості і соціальному захисту дорослих громадян. З урахуванням сучасних соціально-економічних реалій система післядипломної освіти стає найважливішою освітньою системою щодо вирішення завдань професійної підготовки та перепідготовки фахівців для адаптації до нових умов життєдіяльності. З огляду на це можливо прогнозувати значне збільшення масштабів післядипломної освіти з орієнтацією на прийняті в сучасному світі норми періодичності та відповідні освітні стандарти.

У сучасних умовах реформування освіти в Україні змінюється стратегія роботи системи післядипломної освіти: навчальні заклади цієї системи поставлені перед необхідністю працювати не стільки на

функціонування системи освіти, скільки на її розвиток, що передбачає зміну ретрансляційних завдань на дослідницьку діяльність, на виявлення освітніх потреб, вивчення специфіки освітніх процесів в системі післядипломної освіти, участь в розробці регіональних програм розвитку освіти тощо. Водночас, на сьогодні в функціонуванні системи післядипломної освіти існує ряд кризових явищ, пов'язаних із значним дефіцитом матеріальних, кадрових, фінансових ресурсів, зниженням доступності освітніх послуг. Це спричинено поточною соціально-економічною ситуацією та вимагає нових управлінських рішень, зміст яких має бути спрямований на підвищення ефективності діяльності системи освіти в цілому, забезпечення державних гарантій на якісну освіту, обґрунтування інвестицій у розвиток даної галузі. Усе це потребує відповідного вдосконалення державного управління післядипломною освітою, зокрема розробки механізмів, що здатні забезпечувати адекватне реагування на зміни в зовнішньому середовищі системи й оптимальним чином спрямовувати її внутрішні ресурси.

Ускладнення післядипломної освіти в контексті модернізації освіти в Україні та входження до Болонського процесу, інтенсифікація відповідних інноваційних пошуків, поява значних можливостей для гуманізації, гуманітаризації, індивідуалізації навчання зумовлюють необхідність забезпечення якісно нового державного управління у вирішенні проблем післядипломної освіти в Україні. Лише через прийняття ефективних управлінських рішень можливе приведення системи післядипломної освіти в Україні до вимог часу. Продуктивне професійне становлення особистості відбувається у процесі тісного взаємозв'язку професійної праці та професійної освіти, що активно впливає на зміни ринку праці і професій, розроблення нових освітніх стандартів, удосконалення структури, збагачення спектру спеціальностей. Отже, всі психологічні проблеми професійної освіти об'єднуються навколо цілісного процесу професійного становлення особистості. Основою післядипломної освіти є концепція професійного становлення особистості, сутність якої полягає в постійному професійному розвитку, адекватної професійної діяльності та соціально-економічних умов функціонування суспільства. Актуальними проблемами сучасних інститутів підвищення кваліфікації педагогічних кадрів є створення відповідних педагогічних умов для професійного зростання вчителів-практиків, сприяння всебічному усвідомленню вчителем необхідності професійно розвиватися упродовж своєї життєдіяльності, усвідомлення необхідності оволодівати новими знаннями, інноваційними підходами і технологіями.

З цією метою вчителів, які навчаються в системі підвищення фахової кваліфікації, необхідно заохочувати до впровадження у практичну діяльність ефективних методів, сучасних інновацій і результатів наукових досліджень у своїй галузі.

У професійному становленні як цілісному процесі можна виділити ряд стадій. Тому професійна освіта, яка органічно супроводжує весь онтогенез дорослої людини, має будуватися з урахуванням психології особистості на різних вікових стадіях. Професійна самоорганізація вчителя, на наш погляд, – це особливий психологічний феномен, сутність якого полягає в постійному прагненні фахівця до професійного саморозвитку, самовдосконалення та самозбереження в ситуації нестабільності професійного простору.

У процесуальному аспекті професійна самоорганізація складається з двох взаємопов'язаних процесів, які трансформуються один у другий – професійної підготовки та професійної самореалізації. Професійна самопідготовка вчителя полягає у розвитку власного професійного потенціалу, професійної компетентності, а професійна самореалізація забезпечує впровадження цього потенціалу в життя, в професійну діяльність. Бути професіоналом у своїй справі означає бути компетентним.

Професійна самопідготовка складається з процесів самоосвіти і самовиховання. Самоосвіта передбачає оволодіння такими загальнонауковими і спеціально науковими знаннями і вміннями, а також оперування цими знаннями, які не передбачені офіційною системою професійної освіти. Змістом самовиховання є розвиток моральних якостей, які не гарантовані соціальним і професійним середовищем. Російський вчений А. Хуторської визначає компетенції, які сучасний вчитель, на його думку, повинен мати: ціннісно-сміслові компетенції, загальнокультурні компетенції, навчально-пізнавальні компетенції, інформаційні компетенції, комунікативні компетенції, соціально-трудова компетенції, компетенції особистісного самовдосконалення [1].

Розглянемо ці компетенції окремо. Ціннісно-сміслові компетенції, на погляд вченого, пов'язані з ціннісними орієнтирами вчителя, його здатністю бачити і розуміти навколишній світ, орієнтуватися в ньому, усвідомлювати свою роль і призначення, вміти вибирати цільові і смислові установки для своїх дій і вчинків, приймати рішення. Загальнокультурні компетенції. Пізнання і досвід діяльності в галузі національної та загальнолюдської культури; духовно-моральні основи життя людини і людства, окремих народів; культурологічні основи сімейних, соціальних, суспільних явищ і традицій; роль науки і релігії в житті людини; компетенції у побутовій та культурно-дозвілеві сфері, наприклад, володіння ефективними способами організації вільного часу. Сюди належить досвід освоєння вчителем картини світу, що розширюється до культурологічного та вселюдського розуміння світу. Навчально-пізнавальні компетенції – це сукупність компетенцій вчителя у сфері самостійної пізнавальної діяльності, що включає елементи логічної, методологічної, загальнонавчальних діяльності. Сюди входять способи

організації цілевизначення, планування, аналізу, рефлексії, самооцінки. Інформаційні компетенції: навички діяльності по відношенню до інформації в навчальних предметах і освітніх галузях, а також в навколишньому світі. Володіння сучасними засобами інформації (телевізор, магнітофон, телефон, факс, комп'ютер, принтер, модем, копір тощо) та інформаційними технологіями (аудіо відеозапис, електронна пошта, ЗМІ, інтернет). Пошук, аналіз і відбір необхідної інформації, її перетворення, збереження і передача. Комунікативні компетенції передбачають знання мов, способів взаємодії з оточенням з і віддаленими подіями і людьми; володіння різними соціальними ролями. Соціально-трудова компетенції передбачають виконання ролі громадянина, спостерігача, виборця, представника, споживача, покупця, клієнта, виробника, члена родини; права і обов'язки в питаннях економіки і права, в галузі професійного самовизначення. Компетенції особистісного самовдосконалення спрямовані на освоєння способів фізичного, духовного та інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки [1]. Поняття компетентності включає не тільки когнітивну і операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну та поведінкову.

Успішна самореалізація особистості вчителя у професійній діяльності можлива лише за наявності розвиненої особливої системи якостей, адекватних мінливим соціальним умовам і вимогам педагогічної професії. Саме тому досконалі компетенції свідчать про неперервний професійний розвиток учителя, його постійну роботу, спрямовану на самовдосконалення.

Під час симпозиуму Ради Європи з теми «Ключові компетенції для Європи» було визначено досить чіткий перелік ключових компетенцій, який мотивує вчителя/педагога: вміти отримувати користь з досвіду; організовувати взаємозв'язок своїх знань і впорядковувати їх; організовувати власні прийоми вивчення; вміти вирішувати проблеми; самостійно займатися своїм навчанням; критично ставитися до того чи іншого аспекту розвитку наших суспільств; займати позицію в дискусіях і дотримуватися власної думки; бачити важливість політичного й економічного оточення, в якому здійснюється навчання і робота; оцінювати соціальні звички, пов'язані зі здоров'ям, споживанням, а також із навколишнім середовищем. Перелік ключових компетенцій ґрунтується на головних цілях загальної освіти, структурному поданні соціального досвіду і досвіду особистості, а також основних видах діяльності, що дають йому змогу оволодівати соціальним досвідом, набувати навички життя та практичної діяльності в сучасному суспільстві. Компетенція не зводиться тільки до знань чи тільки до вмінь. Компетенція є сферою відносин, що існують між знанням і дією в практиці. Аналіз різних компетенцій показує їх креативну (творчу) спрямованість. До власне

креативних компетенцій можна віднести такі: «вміти отримувати користь з досвіду», «вміти вирішувати проблеми», «розкривати взаємозв'язок минулих і визначних подій сучасності», «уміти знаходити нові рішення». Динамізм сучасних соціально-професійних технологій, посилення ролі особистості на виробництві та в суспільстві, гуманізація та інтелектуалізація праці припускають заміну формули «освіта на все життя» формулою «освіта через усе життя».

Професійне становлення фахівця переважно зумовлено зовнішніми впливами. Проте його не можна безпосередньо виводити із зовнішніх умов і обставин, оскільки вони завжди переломлюються в життєвому досвіді людини, індивідуальних психічних особливостях, психічному складі. В цьому сенсі зовнішній вплив опосередковується внутрішніми умовами, до яких і належить своєрідність психіки особистості, її соціальний і професійний досвід. Грунтуючись на цих вихідних позиціях, можна визначити мету, завдання, предмет, форми і технології післядипломної професійної освіти. Мета післядипломної освіти – задоволення вищих потреб особистості в розвитку, саморозвитку, самоактуалізації. До завдань післядипломної освіти відносимо: формування позитивної установки на інноваційну діяльність і мотивування професійного зростання і кар'єри; збагачення соціально-професійної та спеціальної компетентності фахівця; забезпечення соціально-професійного самозбереження фахівця; подолання психологічних бар'єрів професійного розвитку та професійних деструкції (кризи, деформації, стагнація); психологічна перебудова професійної свідомості особистості в умовах впровадження інновацій; формування нових сценаріїв професійного розвитку і адекватних їм репертуарів професійної поведінки; розвиток ключових кваліфікацій і соціально-професійних компетенцій. Ці вектори професійного навчання й розвитку мають різну значимість на різних стадіях професійного становлення і залежать від вікових особливостей людини, траєкторії професійної біографії.

Предметом післядипломної професійної освіти є професійний розвиток, саморозвиток і самоактуалізація фахівця. Розглянемо основні форми післядипломної освіти. Адаптаційна освіта здійснюється на робочому місці у вигляді навчництва, курсової модульної допідготовки. Необхідність цієї форми післядипломної освіти зумовлена тим, що професійно-освітні програми навчальних закладів не орієнтовані на підготовку фахівців для конкретної установи, підприємства та організації. Основною функцією адаптаційного освіти є ознайомлення з умовами та режимом праці, орієнтування в просторово-технологічному середовищі, набуття досвіду виконання нормативної професійної діяльності. Підвищення кваліфікації, зумовлене постійним оновленням технологій, здійснюється з відривом і без відриву від виробництва. Його формами є професійно-освітні програми, що реалізуються на курсах підвищення

кваліфікації та в інститутах підвищення кваліфікації. Аспірантура і докторантура є основними формами підготовки науково-педагогічних і наукових кадрів у системі післявузівської професійної освіти, що надають громадянам України можливість підвищити рівень освіти, наукової та педагогічної кваліфікації. Підготовка аспірантів здійснюється відповідно до чинної Номенклатури спеціальностей наукових працівників, яка затверджується Міністерством освіти і науки України.

Під час навчання в системі післядипломної освіти використовуються технології, які ґрунтуються на таких положеннях: професійний розвиток особистості є головною метою професійно-освітнього процесу; врахування професійного досвіду фахівців та їх індивідуально-психологічних особливостей; актуалізація професійно-психологічного потенціалу фахівця і задоволення потреби особистості в саморозвитку з метою самореалізації.

Втілення в практику цих положень зумовлює такі функції післядипломної освіти: 1) діагностичну – визначення соціально-професійної спрямованості (мотиви, інтереси, відносини, установи), виявлення рівня компетентності, а також ступеня вираженості професійно важливих якостей та здібностей; 2) професійно-освітню – задоволення потреби особистості в удосконаленні компетентності та підвищенні рівня професійної підготовленості; 3) адаптаційну – розвиток професійної мобільності, здатності до самоосвіти, самоврядування, знаходження індивідуального стилю виконання професійної діяльності; 4) корекційну – внесення змін до траєкторії професійного життя, подолання професійних криз, деформацій і стагнації; гармонізація професійно-психологічного профілю особистості; 5) прогностичну – розкриття творчого потенціалу фахівця, формування установки на професійне зростання і кар'єру, готовності сприйняття і засвоєння до нововведень.

Зумовлена як історично, так й економічно, зміна парадигми післядипломної освіти вчителів/педагогів передбачає необхідність дидактичного та організаційно-методичного супроводу в системі післявузівської освіти. На перший план висувається особистісно орієнтований тип самонавчання вчителя. Він може бути позначений як процес, що забезпечує соціально-професійне удосконалення особистості, його авторську індивідуальність, що розвивається у творчості.

Особистісно орієнтована система педагогічного супроводу в післядипломній освіті забезпечує особистісну, позитивну мотиваційно-когнітивну установку вчителю на освоєння методик і технік соціально-професійного розвитку особистісних якостей і властивостей у процесі оволодіння різними видами соціально-професійної діяльності. Основними цінностями сучасної післядипломної освіти педагога виступають педагог як людина культури; професійно спрямоване авторська творчість як спосіб розвитку людини в культурі, як визначальна цінність соціально-

професійного розвитку особистості вчителя. Саме ці цінності дають можливість здійснити особистісно орієнтований педагогічний супровід навчання вчителя в соціально-професійному розвитку якостей і властивостей, в задоволенні потреб учителя-людини – суб'єкта життя, культури, історії. Але рушійними силами особистісного розвитку є суб'єктивні і суб'єктивні установки, які лежать всередині самої особистості, в надрах її психологічної структури та потреб у діяльності.

Проблема професіоналізації вчителя в умовах оновлення суспільства набула особливої гостроти і значущості. Від кожного вчителя/педагога сьогодні вимагається готовність до самостійної творчої діяльності, постановки та вирішення нових завдань, яких не було і не могло бути в досвіді минулих поколінь учителів.

Отже, звернення до проблеми соціально-професійного розвитку особистості вчителя в умовах особистісно-орієнтованої системи післядипломної освіти актуалізує розв'язання загальних теоретико-методологічних проблем та обґрунтування практичних перспектив розвитку сучасної системи післядипломної освіти; звертає увагу на необхідність його системного описання з точки зору діяльнісної-практичної участі суб'єктів взаємодії. На наш погляд, інституції післядипломної освіти зобов'язані створити умови для системної перекваліфікації педагогічних кадрів і безпосереднього підвищення педагогічної майстерності в безперервному процесі їх соціально-професійної діяльності. Для цього слід налагодити організацію стратегічного партнерства навчально-методичних служб навчальних закладів та органів управління освітою; системну інформатизацію установ безперервної освіти, підвищення інформаційно-методичних компетенцій працівників освіти, використання сучасних методів навчання у процесі освоєння інформаційних технологій; створення системи стимулювання та заохочення працівників освіти, що досягають успіхів у соціально-професійної діяльності. Зміст післядипломної педагогічної освіти має полягати не тільки в збагаченні та оновленні предметних і дидактико-методичних знань і не в простому приєднанні до них психологічного сенсу, а має забезпечити розвивальний ефект шляхом впровадження форм і методів активного навчання, які активізують розумову діяльність, стимулюють самостійне творче вирішення професійних проблем та сприяють саморозвитку педагогів.

Процес розвитку особистості вчителя потребує державної підтримки, навчально-методичного, науково-практичного та педагогічного супроводу на постійній основі.

Література

1. Хуторской А.В. Технология проектирования и предметных компетенций // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. – 12 декабря [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>

Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. – 2015. – Вип. 1 (10)

Sigaeva Larysa – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Management and Monitoring of Education Quality Department of the Hryhoriy Skovoroda's Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University

E-mail: sigaevale@mail.ru

Bilobrovko Tetiana – Candidate of Philosophical Sciences, Assistant Professor of the Management and Monitoring of Education Quality Department, Head of the Postgraduate Education Department of the Hryhoriy Skovoroda's Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University

E-mail: andragogika@ukr.net

PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF TEACHER'S PERSONALITY IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

Summary. The paper is focused on the problem of professional development of the teacher's personality in the system of postgraduate education. It is analyzed the competences of a modern teacher, paid attention to the current issues of teachers' further training institutions, which should contribute to a teacher's comprehensive professional development.

Key words: personality, development, the system of postgraduate education, competence.

Bibliography

1. Khutorskyj A.V. Technology of project drawing and subject competencies // Internet-journal «Eidos». – 2005. – 12 december [Electronic resource]. — URL: <<http://www.eidos.ru/journal/2005/1212.htm>> (in Russian).

УДК 378.147

Тищенко Світлана Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики і математичного моделювання Миколаївського національного аграрного університету

E-mail: swetlana1506@rambler.ru

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ ФАХІВЦЯ-АГРАРІЯ

Анотація. Стаття присвячена проблемі професійної підготовки студентів вищих аграрних навчальних закладів в контексті спеціалізації на прикладі Миколаївського національного аграрного університету. Окреслено оптимальні шляхи щодо розвитку та удосконалення професійної освіти фахівців-аграріїв шляхом використання в навчально-виховному процесі інформаційних систем і технологій.

Ключові слова: інформаційні системи і технології, професійна підготовка, фахівець-аграрій, прикладне програмне забезпечення.